

Міністерство культури і туризму України
Одеська державна наукова
бібліотека імені М. Горького

Християнська етика

*Методико-бібліографічні матеріали
на допомогу бібліотекарів*

Одеса
2008

Автор-упорядник
Г.В. Устюжаніна

Науковий редактор
доктор філософських наук
П.К. Лобазов

Редактор
І.С. Шелестович

© Г.В. Устюжаніна. Упорядкування, 2008
© ОДНБ імені М. Горького, 2008

Передмова

Проблема гуманізації бібліотечної діяльності набуває актуальності, попри те, що у сучасному бібліотекознавстві превалює технократичний підхід до бібліотеки.

Інтерес громадськості до християнської етики зумовлений прагненням суспільства до духовного оновлення, поверненням до історичних коренів. 26 липня 2005 р. Міністерство освіти і науки України видало наказ за № 437 “Про вивчення у навчальних закладах факультативних курсів з етики віри та релігієзнавства”¹. Отже викладання предмету “християнська етика” стало реальністю, і бібліотека має відповідати на культурні та освітні потреби сучасного користувача. Методичний посібник “Християнська етика”, підготовлений Одеською державною науковою бібліотекою ім. М. Горького, призначений надати допомогу бібліотекареві у пошуку потрібної інформації з християнської етики та проведенні просвітницьких заходів.

Посібник побудований за такою структурою:

Перший розділ **“Християнська етика: основні положення”** розкриває основні поняття християнської

¹ Наказ Міністерства освіти і науки України “Про вивчення у навчальних закладах факультативних курсів з етики віри та релігієзнавства” (№ 437 від 26 лип. 2005 р.) // Інформаційно-методичні матеріали з предметів духовно-морального спрямування : (нормативно-правові акти, програми, розробки уроків) / Одес. обл. ін-т удосконалення вчителів. – О., 2008. – С. 50-53.

етики, показує їх особливості, які дещо відрізняються від загальноприйнятих норм сучасності. Посилання на Св. Письмо, що подаються в першому розділі, бібліотекар може використати як цитати при підготовці просвітницьких заходів, а також для відповіді на запити читачів стосовно цих тем.

Розділ другий **“Просвітницькі заходи бібліотеки”** пропонує розробки бібліотечних заходів, де християнська етика виступає як складова морального виховання.

У третьому розділі **“Християнська етика в школі”** пропонується огляд найбільш цікавих підручників з християнської етики.

В кінці кожного розділу подано літературу, видану здебільшого після 2000 року. Література з питань християнської етики та її викладання в школах може бути запропонована читачам, викладачам цього предмету, а також всім, хто займається вихованням молодого покоління.

Розділ I. Християнська етика: основні положення

*А плід Духа: любов, радість, мир,
довготерпіння, доброта, милосердя,
віра, смиренність, лагідність.
(1 Гал. 5:22-23)*

Етика – важлива сторона духовного буття людини. Будь-яке суспільство виробляє правила поведінки і співжиття для своїх громадян, інакше воно не могло б існувати як цілісний організм.

Аристотель першим ввів поняття практичної філософії, яку називав **етикою** (від грецьк. *Etos* – звичай, поведінка). Етика – філософська наука, її об'єктом є мораль. У буквальному розумінні, етика – це теорія моралі. Часто слова “етика” й “мораль” виступають як синоніми.

Людина – єдине створіння в природі, що прагне самовдосконалення, і етичні норми відіграють у цьому процесі не останню роль. Суспільство формує певні норми моральної поведінки, з іншого боку, мораль впливає на суспільство й на його майбутнє. В переломні епохи відбувається переоцінка цінностей, а значить, змінюються погляди на те, що є добро і що є зло, відбувається пошук нових моральних орієнтирів.

Наше суспільство теж перебуває у пошуку нових ідеалів. Звернення до етичних норм християнської моралі – це спроба повернутися до історичних коренів,

адже Україна є частиною європейської християнської цивілізації.

Християнська етика – це вчення про мораль, що ґрунтується на моральних ідеалах Біблії. Одна з важливих вимог християнства до віруючого – це визнання людиною своєї гріховності, яку можна подолати за допомогою виконання християнських заповідей.

Християнська етика будується на принципі самовдосконалення людини через ідею богоподібності.

Згідно з християнським вченням Бог міг створити людину досконалою, але тоді вона була б позбавлена права вибору між добром і злом. “Дивись, я сьогодні дав перед тобою життя та добро, і смерть та зло” (5М. 30:15).

Вважається, що основні засади християнської моралі містяться в десяти заповідях Мойсея (5М. 5:6-21) і в дев'яти заповідях блаженства, проголошених у Нагорній проповіді (Мт. 5:1-11).

Десять заповідей Мойсея:

“1. Я Господь Бог твій... хай не буде тобі інших богів передо мною.

2. Не роби собі кумира і всякої подоби з того, що на небі вгорі і що на землі долі, і що в воді, під землею. Не вклоняйся і не служи їм.

3. Не призывай Імення Господа, Бога твого надаремно.

4. Пам'ятай день суботній, щоб святити його! Шість днів працею і роби всю працю, а день сьомий – неділя для Господа Бога твого.
5. Шануй свого батька та матір свою, щоб довгі були твої дні на землі, яку Господь, Бог твій, дає тобі!
6. Не вбивай!
7. Не чини перелюбу!
8. Не кради!
9. Не свідчи неправдиво на свого ближнього!
10. Не жадай дому ближнього свого, не жадай жони ближнього свого, ані раба його, ані невольниці його, ані вола його, ані осла його, ані всього, що у ближнього твого!”

Заповіді, проголошені в Нагорній проповіді Ісусом Христом:

1. Блаженні убогі духом, бо їхнє Царство Небесне.
2. Блаженні засмучені, бо вони будуть утішені.
3. Блаженні лагідні, бо землю успадкують вони.
4. Блаженні голодні, та спрагли правди, бо вони наситяться.
5. Блаженні милостиві, бо помилувані вони будуть.
6. Блаженні чисті серцем, бо вони будуть бачити Бога.
7. Блаженні миротворці, бо вони синами Божими назвуться.

8. Блаженні вигнані за правду, бо їхнє є Царство Небесне.

9. Блаженні ви, як ганьбити і гнати вас будуть, і будуть облудно на вас наговорювати всяке слово лихе ради мене. Радійте та веселіться, - нагорода бо ваша велика на небесах! Бо так гнали й пророків, що були перед вами.

Якщо заповіді Старого Заповіту звучать як повеління, як закон, то у Новому Заповіті вони “переломлюються через душу людини, стають її внутрішнім моральним виміром”¹. Вся Нагорна проповідь Христа – це пристрасний заклик до самовдосконалення. На перший погляд, Ісус немов полемізує з Мойсеєм: “Ви чули, що сказано древніми? А я говорю Вам...” Але насправді, це ті ж самі заповіді Мойсея, уточнені й доповнені законами любові: “Ви чули, що було сказано: Люби ближнього твого і навидь ворога твого. А я кажу вам: любіть ворогів ваших” (Мт. 6:43-44). При цьому Ісус Христос підкреслює: “Не думайте, що я прийшов порушити Закон... Не порушити прийшов я, а виконати” (Мт. 5:17).

Неправильно було б зводити християнську етику лише до вищевказаних заповідей. Вся Біблія є моральним кодексом християнина – від п’яти книг Мойсея Ста-

¹ Смоленський В.І. Релігієзнавство : навч. посіб. / В.І. Смоленський, М.Д. Попович. – Кам’янець-Подільський : Аксіома, 2007. – С. 92

рого Заповіту до Об'явлення Іоанна Богослова (Апокаліпсис) Нового Заповіту, не зважаючи на розмаїтість тем і жанрів у цій великій книзі.

Особливо важливим для християнина є Новий Заповіт, в якому зразком усіх чеснот виступає сам Господь, втілений в “сина людського”.

Таким чином, людина в християнській доктрині має подвійну природу. З одного боку, вона – гріхозна, з іншого – богоподібна, і свій вибір вона робить свідомо.

Розглянемо деякі категорії християнської моралі.

Любов

Згідно з християнським ученням найперша чеснота християнина – це любов: любов до Бога, до ближнього, до родини, до жінки, взагалі до всього суцього, навіть до ворогів.

Кожен з нас розуміє любов по-різному. Ще давні греки розрізняли чотири види любові: філео – любов як дружба, схильність, приязнь до будь-чого; ерос – любов як тілесна пристрасть; сторге – любов як уподобання і прихильність (у сім'ї, до дитини і т. ін.); агапе – любов як жертвовність.

Любов християнська відмінна від світського поняття любові, вона виходить з того, що людина гідна любові вже тільки тому, що вона людина, яка є вищою

цінністю, адже вона створена за образом і подобою Бога.

“Полюби Господа Бога твого всім серцем твоїм, і всією душею твоєю, і всією думкою твоєю”. Це перша і найбільша заповідь. Друга ж подібна до неї: “Люби ближнього твого, як самого себе” (Мт. 22:37-39).

У трьох Євангеліях майже слово в слово повторюється ця теза: Мр. 28-31, Лк. 10:27. Так само читаємо в Євангелії від Іоанна: “Нову заповідь Я даю вам: любіть один одного, як я вас полюбив, так і ви любіть один одного” (Ів. 13:34).

За християнським ученням любити людину потрібно незалежно від нашого почуття до неї. Власне це любов апріорі, незважаючи на те – добра людина чи зла, милосердна чи жорстока. Любов у християнстві набуває статусу Закону: “Любов не чинить зла ближньому, адже любов – виконання Закону” (Рим. 13:10).

“Бо так полюбив Бог світ, що віддав і сина свого єдинородного, щоб усякий, хто вірує в Нього, не загинув, а мав життя вічне” (Ів. 3:16).

Виходить, що не виконуючи заповідь любові, ми нехтуємо любов'ю Господа до нас. Ця вимога стосується і ворогів: “Ви чули, що було сказано: Люби ближнього твого і навидь ворога твого. А я кажу вам: любіть ворогів ваших, благословляйте тих, хто проклинає вас, добро

творить тим, хто ненавидить вас, і моліться за тих, хто кривдить і гонить вас” (Мт. 6:43-44).

Дуже добре сказано про християнську любов у ап. Павла:

“Якщо маю пророцтва і знаю всі таємниці, і маю всяке пізнання і всю віру, так, що й гори можу переставляти, а любові не маю – то я ніщо...” (1 Кор. 13:2).

“Любов довго терпить, милосердствує, любов не заздрить, любов не вихваляється, не пишається, не безчинствує, не шукає свого, не гнівається, не замишляє зла, не радіє з неправди, а радіє істині; усе покриває, всьому йме віру, всього сподівається, все терпить”. І далі дуже цікаво: “Любов ніколи не минає, хоч і пророцтва скінчаться, і мови замовкнуть, і знання зникне” (1 Кор. 13:8).

Якщо застосувати цей імператив любові до нашого повсякденного життя і нинішнього суспільства, то не можна стверджувати, що сучасне суспільство зовсім не дотримується цього правила. Законодавство багатьох демократичних країн ґрунтується багато в чому саме на цій заповіді: це і дотримання прав людини, і вимога рівності незалежно від расової й національної приналежності і багато інших законів. Так ст. 3 Конституції України констатує: “Людина, її життя і здоров’я, честь і

гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю”¹.

З іншого боку, сучасне суспільство (а ми говоримо про країни, де традиційно сповідують християнство) дуже далеке від декларованого в християнстві ідеалу любові. Людина – образ і подоба Бога – стає жертвою ненависті, насильства, помсти, пригнічення, і такі дії не завжди навіть стають предметом осуду.

У роботі з даною темою бібліотекар може використати наступні посилання на Біблію:

Любов: 5 М. 6:5; Мт. 5:44; Мт. 22:36-39; Мр. 12:28-31, 33; Лк. 6:27; Лк. 10:27; Ів. 3:16; Ів. 4:19; Ів. 13:34; Ів. 15:12; Ів. 17:23; 1 Петр. 3:9; 2 Петр. 1:5-7; 1 Ів. 4:7, 11, 12, 16, 19; Рим. 5:5, 8; Рим. 8:35-39; Рим. 12:9-12, 14, 15; Рим. 12: 9, 10, 14, 15, 17, 18; Рим. 13:9, 10; 1 Кор. 4:12; 1 Кор. 13:1-13; Еф. 5:2; 1 Сол. 3:12; Тит. 3:2.

Милосердя

Всі норми християнської етики базуються на головній заповіді любові. Апостол Павло писав: “Не чини прелюбу”, “Не вбивай”, “Не кради”, “Не лжесвідчи”, “Не пожадай”. Всі ці заповіді, які інші, містяться в цьому слові: “Люби свого ближнього, як самого себе” (Рим. 13:9).

¹ Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К., 1997. – С. 4.

Справжня любов не є корисливою, вона має нагороду сама в собі. Один із видів некорисливої любові – милосердя.

Почуття милосердя притаманне людині з давніх часів. Фольклор майже всіх народів прославляє героїв, які захищають слабких та знедолених. У народних казках милосердя завжди діставало винагороду.

У Старому Заповіті, написаному задовго до появи християнства, читаємо: “Навчіться творити добро, шукайте правди, захищайте сироту, за вдову заступайтесь” (Іс. 1:17).

У Новому Заповіті імператив милосердя нерозривно пов’язаний з милосердям самого Господа: “Будьте ж милосердні, як отець наш милосердний” (Лк. 6:36).

Милосердя стає своєрідним іспитом для людини, тестом на прихильність до неї вищих сил: “Успадкуйте царство, уготоване вам... Бо голодував я, і ви дали Мені їсти, спраглим був, і ви напоїли Мене, був подорожнім, і ви прийняли Мене, був нагим, і ви зодягли Мене... істинно кажу вам: що вчинили ви одному з братів Моїх, те Мені вчинили” (Мт. 25:34-36, 40).

Показовою для розуміння милосердя є притча про доброго самарянина (Лк. 10:30-35), де розповідається про юдея, що був пограбований в дорозі, йому не допомогли ані священник, ані левіт, “а якийсь же самаря-

нин [чужоземець]... побачивши його, змилосердився... і потурбувався про нього”.

Згідно з християнською традицією благодіяння має бути таємним і не з примусу, а добровільним. “Кожен приділяй з ласки серця, не з гіркотою, і не з примусом, бо хто дає доброзичливо, того любить Бог” (2 Кор. 9:7).

“Коли твориш милостиню, не сурми перед собою, як роблять лицеміри... щоб прославляли їх люди... У тебе ж, як твориш милостиню, нехай ліва рука твоя не знає, що робить правиця твоя, щоб милостиня твоя була потаємною...” (Мт. 6:2-4).

Християнське милосердя має бути справедливим, але воно, як і любов, може бути спрямоване й на ворогів. “Отже, коли твій ворог голодний, нагодуй його, коли має спрагу, дай напитись йому” (Рим. 12:20).

Весь пафос Нового Заповіту побудований на тому, що сам Ісус Христос був втіленням милосердя. Згадаймо, хто його супроводжував? Убогі, хворі, прокажені, грішники, вигнанці, злочинці, і кожен отримував допомогу. Він поставав саме там, де люди потребували допомоги. Заради милосердя він іноді нехтував загальноприйнятими нормами (наприклад, зцілення хворого в суботу).

Отже милосердя невіддільне від любові.

“А хто має достаток в мирі сім, але бачить брата свого у нужді, зачинає для нього серце своє, як може перебувати в тому любов Божа?” (1 Ін. 3:17).

Якщо говорити про милосердя в наш час, то позитивним є той факт, що благодійність і меценатство відроджуються в нашому суспільстві. На пожертви будуються храми, лікарні закупають обладнання, допомога йде в дитячі будинки й інтернати. Щоправда, ця допомога не є таємною, навпаки, реклама спонсора – невід’ємний атрибут такої акції. Крім матеріальної пожертви має чинитися жертва духовна – безкорислива допомога людям похилого віку, інвалідам, сиротам та ін.

Допомога фізична, інтелектуальна, моральна часто потрібна тим, хто просто поряд з тобою. “Приносьте жертви правди і уповайте на Бога”, закликав цар Давид (Пс. 4:6).

У роботі з цією темою бібліотекар може використати наступні посилання на Біблію:

Милосердя: 5 М. 15:11; Йов 31:16-17; Йов 22:7; Йон. 3:17; Пс. 37:27; Пр. 3:27; Пр. 25:21; Пр. 26:27; Пр. 31:20; Іс. 1:17; Іс. 58:7; Ос. 12:7; Мт. 5:42; Мт. 6:4; Мк. 9:41; Мт. 10:42; Мт. 12:10-13; Мт. 25:34-36, 40; Мт. 25:35-36; Мт. 25:42-46; Лк. 3:11; Лк. 6:36; Лк. 10:25-37; Лк. 12:33; Дії 20:35; Рим. 12:13; Рим. 12:17; Рим. 12:20; Рим.

13:9; 2 Кор. 9:7, 9-11; Гал. 6:10; Кол. 3:12; Тим. 5:10; Тим. 6:18; Тит. 3:2; Євр. 13:16; 1 Ів. 3:17.

Ненасильство

Одна з ключових проблем сучасної цивілізації – навчитися жити без насильства людини над людиною. Важко повірити, але вимога ненасилля була задекларована ще 2 тисячі років тому – у Новому Заповіті, і ця моральна настанова і нині здається нездійсненною мрією людства.

Етика ненасильства тісно пов'язана з відмовою від помсти і з прощенням, що на той час суперечило загальноприйнятим правилам. “Ви чули, що сказано: Око за око, зуб за зуб. А я говорю вам, не супротивтесь злому. І коли хто вдарить тебе у праву щоку твою, підставте й другу. А хто хоче тебе позивати й забрати сорочку твою, віддай і плаща йому...” (Мт. 5:38-41; Лк. 6:29).

Шлях ненасильства надзвичайно важкий, але йому немає альтернативи. Таку думку поділяють і сучасні філософи. У підручнику з етики читаємо: “Насиллям можна досягти багатьох речей: зруйнувати міста, підірвати планету, але одного воно неспроможне зробити, воно не може перетворити ворога на друга, добро може мати своїм джерелом лише любов і добро, вони

не можуть проростати зі зла та насилля”¹. “Добра людина з доброго скарбу серця свого виносить добро” (Лк. 6:45).

Мир як відсутність насилля людини над людиною асоціюється у християнстві та інших релігіях з раєм. Коли первісний Адам перебував у раю, він був у мирі і злагоді з Богом, природою і самим собою. Згідно зі Св. Письмом людина втратила мир, коли згрішила, порушивши Божу заповідь. На думку богословів, сучасна людина постійно перебуває у стані війни з іншими людьми та сама з собою. Мир у власній душі і мир на планеті – ланки одного ланцюга. “Стяжите себе дух в мире и около вас спасутся тысячи”, - говорив св. Серафим Саровський, один з найшанованіших у православ’ї святих².

Шлях до подолання ворожнечі – це прощення. “Бо якщо ви прощатимете людям провини їхні, то простить і вам отець наш небесний” (Мт. 14:15).

“Прости нам провини наші, як ми прощаємо боржникам нашим”, - звертається християнин у молитві до Бога (Мт. 6:12).

Встановлюючи нову мораль, Ісус сам виступає її втіленням, і коли розпинали його на хресті, він промов-

¹ Гусейнов А.А. Этика / А.А. Гусейнов, Р.Г. Апресян. – М. : Гардарика, 2000. – С. 88.

² Где просто, там ангелов со сто : основы отношений с ближним. – [Б.м. : б.и., б.г.] – С.4.

ляє: “Отче, прости їм, бо не відають, що творять” (Лк. 23:34).

Ап. Павел наставляє: “Будьте один до одного добрими, милосердними, прощайте один одному, як і Бог у Христі простив вам” (Еф. 4:32).

“І нікому не відплачуйте за зло, але дбайте про добро перед усіма людьми” (Рим. 12:17).

“Отже, будемо шукати те, що служить мирові і взаємному повчанню” (Рим. 14:19).

Актуальність проблеми ненасилля для сучасного світу важко переоцінити. Сподівання, що поклалися на XXI ст. як століття миру поки що виявились марними. Загрозою миру стали не лише війни, а й міжнародний тероризм. Але будемо пам'ятати: “Блаженні миротворці, бо синами Божими назвуться” (Мт. 5:9) і “Блаженні лагідні, бо вони успадкують землю” (Мт. 5:5).

У роботі з даною темою бібліотекар може використати наступні посилання на Біблію:

Ненасильство: 3 М. 19:17-18; Пр. 14:31; Пр. 20:22; Пр. 24:17; Мт. 5:22-25, 38, 45; Мт. 6:9-13; Мт. 6:14-15; Мт. 7:12; Мр. 11:25; Лк. 23:24; Лк. 5:16; 1 Петр. 3:9; 1 Ів. 3:15; Рим. 10:21; Рим. 12:14, 17, 19; Рим. 14:19; Рим. 15:1-2; 1 Кор. 3:17; 1 Кор. 4:12; Еф. 4:2, 31-32; Кол. 3:12-13; 1 Сол. 5:14-15; Тит. 3:2.

Покаяння

Здатність визнати свої помилки притаманна лише людині.

Потрібна мудрість і мужність, щоб визнати свою провину навіть перед самим собою. Як правило, ми схильні перекладати свою провину на інших. Наведемо красномовний приклад з Біблії:

Дізнавшись, що Адам і Єва згрішили у раю, Бог спитав: “Чи не їв ти з дерева, з якого я заборонив тобі їсти?” Адам відповів: “Жінка, яку ти мені дав, вона дала мені від дерева, і я їв...” Жінка сказала: “Змій спокусив мене, і я їла” (1 М. 3:11-13).

Згідно з християнським вченням з приходом месії у людини з'явився шанс виправити гріхи і возз'єднатися з Богом, від якого вона відійшла на початку віків. “Ісус почав проповідувати і говорити: покайтеся, бо наближається Царство небесне” (Мт. 4:17).

На прикладі притчі про блудного сина (Лк. 15:11-32) ми бачимо, як високо Бог цінує покаяння “На небесах більше радості за одного грішника, що покався, ніж за дев'яносто дев'ять праведників...” (Лк. 15:7).

“Пильнуйте за собою, якщо провиниться твій брат проти тебе, застережи його, і якщо він покається, прости йому. І коли він сім разів у день грішить проти

тебе, і сім разів звернеться, скаже “каюся”, прости йому” (Мт. 18:21-22).

Визнання своїх помилок – крок до їх виправлення і зцілення душі. “Признайтесь один одному у своїх провинах і моліться один за одного, щоб вам зцілитися...” (Лк. 5:16).

“Печаль ради Бога породжує в душі незмінне покаяння, а печаль світська приносить смерть” (2 Кор. 7:10).

“Принесіть достойні плоди покаяння” (Лк. 3:8).

“Отже, згадай звідки ти взявся і покайся” (Об. 2:5).

“Милосердя Боже веде тебе до покаяння”. (Рим. 2:4).

Одна з Книг Царів Старого Заповіту розповідає про те, як покався весь юдейський народ і його правитель Іосія за гріхи перед Богом (2 Цар. 22:1-23:3).

Проблема покаяння в сучасному світі також є актуальною. Приклад недавньої історії – покаяння німецького народу за злочини фашизму проти людства і відшкодування матеріальних і моральних збитків народу України та іншим остаточно зняли напруженість між нашими народами.

Покаяння – це акт великої духовної мужності.

У роботі з даною темою бібліотекар може використати наступні посилання на Біблію:

Покаяння: 2 Цар. 22:1-23:3; Пр. 28:13; Мт. 4:17; Мт. 19:35; Лк. 3:8; Лк. 7:47; Лк. 15:7; Лк. 15:11-32; Лк. 5:16; 2 Петр. 3:9; Рим. 2:4; 2 Кор. 7:10; Об. 2:5

ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ХРИСТИЯНСЬКОЇ ЕТИКИ

Бібліографічний список літератури

Закон України “Про свободу совісті та релігійні організації” : станом на 11 лютого 2003 // Голос України. – 1991. – 6 черв.; Відомості Верховної Ради УРСР. – № 25. – С. 283.

Біблія або книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту : із мови давньоєврейської й грецької на українську дослівно наново перекладена: переклад проф. Івана Огієнка. – К. : Укр. біблійне т-во, 2003.

1. Боголюбов А. Главное условие выживания человека // Православ. беседа. – 2008. – № 1. – С. 2-9.

2. Введение в христианскую этику. – М. : Тирада, 1997.

Ч.1 : Становление христианской личности. – 363 с.;

Ч.2 : От нравственной личности к нравственному обществу. – 397 с.

3. Гарин И. Что такое этика, культура, религия? / И.Гарин. – М. : ТЕРРА – Книжный клуб, 2002. – 848 с. – Из змісту : Религия и этика. – С. 765-769.

4. Гусейнов А.А. Этика : [учеб. пособие для вузов] / А.А. Гусейнов, Р.Г. Апресян. – М. : Гардарика, 2000. – 472 с. – Из змісту: Тема 6. Иисус Христос. – С. 77-95.
5. Гьйофнер Й. (кардинал). Християнські суспільні вчення / Й. Гьйофнер. – Л. : Свічадо, 2002. – 301 с.
6. День за днем із Новим Заповітом : щоденне читання Біблії. – Рівне : Живе слово, 2003. – 400 с.
7. Джуссани Л. Сущность христианской нравственности / Л. Джуссани. – М. : Христиан. Россия, 1980. – 139 с.
8. Жмар В. Возлюби? : [спроба проаналізувати засадове поняття християнської етики “Возлюби ближнього”] // Філософська думка. – 2006. – № 6. – С. 125-145; 2007. – № 1. – С. 69-105.
9. Иоанн (архимандрит). О малом доброделании // Православ. беседа. – 2007. – № 4. – С. 2-5.
10. Княжицкий А.И. Притчи / А.И. Княжицкий. – М. : МИРОС, 1994. – 216 с. : ил.
11. Коваль Т.И. Мораль как эволюционирующее изменение духовной жизни : [вплив світових релігій та умов життя суспільства на етичні норми] // Вестн. Рос. филос. о-ва. – 2008. – № 2. – С. 89-92.
12. Кураев А. (диакон). Основы православной культуры как лекарство от экстремизма : очень личные размышления / А. Кураев. – К., 2005. – 79 с.
13. Марченко О.В. Богошукання як шлях людського самоздійснення : аналіз вітчизняної релігійно-філософської традиції : монографія / О.В. Марченко. – Черкаси : Брама, 2004. – 264 с.
14. Медведева И. О любви и жалости или “Бедные люди” (не по Достоевскому) / И. Медведева, Т. Шишова // Православ. беседа. – 2008. – № 1. – С. 38-45.

15. Миколай (архимандрит). Возвращение блудного сына : [про фільм А. Тарковського "Солярис" та інтерпретації вічних цінностей в добу атеїзму] // Православ. бесіда. – 2007. – № 4. – С. 40-48.

16. Полковников А.И. Нравственно-этические законы и правила в Нагорной проповеди Иисуса Христа : цикл дискуссионных бесед / А.И. Полковников. – Волгоград : Универсал, 1991. – 39 с.

17. Разин А.В. Человек в христианской моральной доктрине // Этика : учеб. для вузов / А.В. Разин. – М., 2003. – С. 198-220.

18. Религия и мораль // Религиоведение / под. ред. М.Я. Лансу, Я.С. Яскович. – Минск. : Новое знание, 2003. – С. 353-366.

19. Слобідський С. (протоієрей). Закон Божий : підруч. для сім'ї та школи / С. Слобідський. – Вид. 3-є. – К. : Вид. відділ УПЦ КП, 2003. – 654 с. – Із змісту : Про життя християнське. – С. 517-546.

20. Смоленський В.І. Моральне вчення християнства / В.І. Смоленський, М.Д. Попович // Релігієзнавство : навч. посіб. / В.І. Смоленський, М.Д. Попович. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2005. – С. 91-92.

21. Федів Ю.О. Історія української філософії : навч. посіб. / Ю.О. Федів, Н.Г. Мозкова. – К. : Україна, 2000. – 512 с. – Із змісту : Духовно-академічна філософія ХІХ ст. : традиції та новації. – С. 277-335; Памфіл Юркевич. Серце та його значення у духовному житті людини згідно з ученням Слова Божого. – С. 365-369.

22. Филарет. Нравственность христианина / Филарет. – М.: Рос. писатель, 1991. – 80 с.

23. Хейз Р. Этика Нового Завета : пер. с англ. / Р.Хейз. – М. : Библейско-богосл. ун-т св. Апостола Андрея, 2005. – 712 с.

24. Християнська етика. – Л., 1997. – 160 с.
25. Християнське життя за добротолубієм : вибр. фрагменти з писань св. Отців та Учителів церкви. – Л. : Свічадо, 2003. – 212 с.
26. Христианский этический идеал: мирское благолепие и житейская нравственность // История этических учений / под общ. ред. А. Гусейнова. – М., 2003. – С. 783-785.
27. Шостек А. Бесіди з етики : пер. з польс. / А. Шостек. – Л. : Монастир монахів Студитського Уставу “Свічадо”, 1999. – 120 с.
28. Щепенко М. Гуманизм и христианство // Москва. – 2005. – № 10. – С. 185-196.

Розділ II. Просвітницькі заходи бібліотеки

Моральні цінності християнства вплинули на історію і сучасне життя суспільства.

Бібліотека як світський і толерантний заклад проводить виховну роботу, співпрацюючи з різними організаціями, у т.ч. релігійними.

Моральне виховання на засадах християнської етики може стати складовою духовного виховання, особливо це стосується молоді. Пропонуємо низку заходів, в яких можна використати Біблію, іншу релігійну літературу: її релігійно-етичні аспекти допоможуть більш глибоко і ґрунтовно висвітлити ту чи іншу моральну проблему сучасності.

Заходи подано за такою схемою:

- 1) тема;
- 2) аудиторія (для кого призначений захід);
- 3) мета заходу;
- 4) цитата, яку можна використати при підготовці виставки до заходу (оформити на плакаті, тощо – на розсуд бібліотекаря);
- 5) програма заходу або план його проведення.

Моральні настанови Христа і сучасність

Дискусія

Аудиторія: молодь, педагоги, представники конфесій.

Мета: дати можливість читачам проаналізувати і осмислити норми християнської моралі з погляду сучасності

Цитата: “Віднайдіть істину і істина зробить вас вільним”.

Питання до обговорення:

1. “Люби ближнього свого”. Хто він, наш ближній?
Чи легко возлюбити ближнього?

2. “Горе вам, багаті!” Чи справедлива ця теза?

3. “Блаженні убогі духом!” Як Ви розумієте “убогі духом”? Чи потрібна смиренність у наш час?

4. “Любіть ворогів Ваших”. Як Ви це розумієте?
Чи можна любити ворога?

5. “Прощайте, і прощені будете”. Чи все можна простити? Які провини не можна прощати? Чого Ви не прощаєте собі?

6. “Покайтесь!” Кому потрібне покаєння, якщо злочин скоєно проти життя людини?

7. “Будьте милосердні”. Чи не розбещує милосердя тих, на кого воно спрямоване?

8. Чи не є анахронізмом мораль Христа для сучасної людини? Чи можна її дотримуватись у сучасному світі?

На дискусію було б цікаво запросити священиків, аби можна було порівняти світське і релігійне розуміння проблем сучасної моралі.

Подорож до храму

Бесіда-екскурсія

Аудиторія: молодь, студенти, усі бажаючі.

Мета: залучити читачів до духовного осмислення храмового мистецтва, навчити читати його символіку.

Цитата: “Святим дивом сяють Храми Божі.

Ніби з самим

Богом розмовляють” (Т.Г. Шевченко).¹

Храмові споруди – це не лише культові будівлі, це частина архітектури міста, його окраса. Їх відвідують не лише віруючі, а й пересічні громадяни, туристи.

Входячи до храму, невідготовлена людина зустрічається з зовсім новим, незрозумілими для неї, а тому дивним світом. Одяг священнослужителів, ікони, лампади, піснеспіви і молитви, - все це інколи викликає у деяких людей відчуття власної відчуженості. Насправді ж, внутрішній простір храму, організований за своїми

¹ Хрестоматія української релігійної літератури. – Кн. 1. Поезія. – Мюнхен; Лондон, 1988. – С. 68.

законами, має свою символіку і зміст. Ікона – не лише естетично довершений витвір, в ній є містична глибина, яку треба зрозуміти і відчути. Використання ілюстрацій із зображенням ікон і внутрішнього вигляду храму – неодмінний атрибут такої бесіди.

Пропонуємо використати наступну літературу:

Яковлев Е.Г. Эстетика. Искусствоведение. Религиоведение / Е.Г. Яковлев. – Изд. 2-е. – М. : КДУ, 2005. – 640 с.
Рашковська В. Подорож у православний храм // Рідна школа. – 2003. – № 3. – С. 16-18.

У книзі Є. Яковлева Ви знайдете описаний у подробицях іконостас, що складається з 5 ярусів (чинів), кожен з яких має свою тематику і призначення (див. розділ “Естетика православного іконостаса”, с. 570-574).

У статті В. Рашковської, зокрема, наголошується: “Відродження національної культури – це не лише реставрація старих і спорудження нових храмів, це відродження цілісності нашої культури. Не знаючи сакральних глибин нашої культури, вона [молодь] звикатиме до усвідомлення своєї незламної другорядності і приреченості”¹.

Краса як подих добра

¹ Рашковська В. Подорож у православний храм // Рідна школа. – 2003. – № 3. – С. 18.

Вечір-роздум

Аудиторія: молодь, студенти.

Мета: у цікавій розважальній формі прищепити аудиторії відчуття справжньої краси, вміння її поцінувати і відрізнити сутність від показного.

Цитата: “Ніяка зовнішня привабливість не може бути повною, якщо її не оживляє внутрішня краса. Краса душі розливається, немов таємниче сяйво, по тілесній красі” (В. Гюго).

Програма

1. Ікона: краса небесна і земна

Демонстрація ікон (слайди, ілюстрації, мультимедійний показ, тощо згідно з можливостями бібліотеки).

При підготовці заходу радимо звернутися до літератури про ікони, вона нині видається в достатній кількості. Наприклад: *Лазебный А. (священник). Самые почитаемые иконы : праздники православной церкви. – Донецк : ООПЕФ «БАО», 2008. – 288 с.,* або інша література, наявна в бібліотеці.

2. Краса і моральність

Бесіда про взаємозв'язок між прекрасним та духовним. Ікони – зразок їх єдності. Радимо використати статтю відомого бібліотекознавця: *Матлина С.Г. Время мнимых величин : размышления о «профессиональ-*

ном» гламуре // Библ. дело. – 2006. – № 12. – С. 9-11.

Тема цієї статті: суспільство споживання, що набрало розвитку, виробило свою етику, де зовнішнє і показне замінили сутність. Звідси маніпуляція суспільною думкою і так званий “гламур” в усіх сферах життя, у т.ч. в інтелектуальній, де панує наукоподібність, поверховість і т. ін.

3. Художня частина

Показ мод (або виступ танцювального колективу). Головне – аби це було дійство, що демонструє красу. Такий захід можна влаштовувати і для школярів-старшокласників.

Церква, суспільство, політика, мораль “Круглий стіл”

Аудиторія: викладачі, релігієзнавці, представники релігійних конфесій, представники органів влади, журналісти.

Мета: обговорити проблеми моральності в сучасному суспільстві, визначити шляхи співпраці різних інституцій, у т.ч. релігійних, у сфері морального виховання.

Цитата: “За їхніми плодами пізнаєте їх” (Мт. 7:20).

Питання до “круглого столу”:

1. Церква і влада: покликання творити добро.
2. Відокремлення церкви від держави і проблема співпраці цих інституцій у політичному житті.
3. Моральність політики: засоби контролю з боку суспільства.
4. Роль церкви в моральному вихованні суспільства.
5. Засоби масової інформації у забезпеченні суспільної та міжконфесійної злагоди.
6. Бібліотека як центр гуманітарної культури.

Кіноклуб. Цикл кінопоказів
Грішники і святі ХХ століття
Аудиторія: усі бажаючі.

Мета: через естетичне сприйняття кіномистецтва залучити аудиторію до обговорення моральних проблем.

У бібліотеці можна організувати своєрідний кіноклуб. Сучасні технічні засоби (відео, Інтернет, домашній кінотеатр) дають можливість організувати систематичний показ кращих зразків вітчизняного і світового кіно. Перевага такого кіноклубу полягає в тому, що відвідувати кінотеатр – не кожному по кишені, до того ж художній та естетичний рівень сучасного кіно часто є не надто високим. Ми ж пропонуємо стрічки, що стали класикою.

Більшість відзначена нагородами багатьох кінофестивалів.

Пропонуємо орієнтовний перелік кінофільмів:

1. “Остання спокуса Христа”, 1988, реж. М. Скорсезе.
2. “П’ята печать”, 1976, реж. З. Фабрі.
3. “Страсті за Андрієм” (“Андрій Рубльов”), 1971, реж. А. Тарковський.
4. “Вавілон-XX”, 1980, реж. І. Миколайчук.
5. “Януш Корчак”, 1990, реж. А. Вайда.
6. “Христос зупинився в Еболі”, 1980, реж. Ф. Розі.
7. “Покаяння”, 1984, реж. Т. Абуладзе.
8. “Страсті Христові”, 2006, реж. М. Гібсон.
9. “Мефісто”, 1981, реж. І. Сабо.
10. “Ісус Христос - суперзірка” (за рок-оперою Е.Л.Вебера), 1973, реж. Н. Джуісон.
11. “Примари Гойї”, 2006, реж. М. Форман.
12. “Острів”, 2006, реж. П. Лунгін.

Після перегляду фільмів можна влаштувати обговорення морально-етичних і філософських проблем, які порушують ці витвори мистецтва: теми добра і зла, зради та покаяння, людської гідності та падіння, відповідальності та страху. Так, наприклад, дві емоційно насичені, цікаві кінострічки, створені в різних країнах і в різний час – “П’ята печать” Золтана Фабрі (Угорщина) та фільм “Острів” Павла Лунгіна (Росія), піднімають одну й

ту саму тему зради. Радимо переглянути ці кінофільми, особливо “П’яту печать”, маловідому сучасній молоді.

Орієнтовні теми для обговорення:

1. Зрада ап. Петра і зрада Іуди, чи можна їх порівняти? Яким чином кожен з них покавсяся?

2. Мотив зради героя фільму “П’ята печать” і мотив зради головного героя фільму “Острів”: кому більше потрібне покаяння?

3. Чи можна йти на зраду заради вищої мети?

4. Що значить зрадити самому собі? Хто з присутніх може сказати “Ніколи!”

5. Йти на поступки зі своєю совістю і зрадити: де межа?

Можна також запропонувати аудиторії заходи, присвячені певному режисерові. Наприклад: “Андрій Тарковський: У пошуках істини” – за фільмами “Страсті за Андрієм”, “Дзеркало”, “Жертвоприношення”, “Соляріс”.

Запропоновані фільми кінолекторію – глибокі і різноманітні, тут можна запропонувати безліч тем для обговорення, які самі “прийдуть” після перегляду цих фільмів. В кожному разі глядачі отримають від них незабутнє враження.

Бібліотека і формування духовної культури користувача

Семинар

Аудиторія: бібліотечні працівники, релігієзнавці, представники конфесій.

Мета: визначити коло проблем з цього питання, поділитися з колегами досвідом роботи, накреслити шляхи подальшої співпраці в даному напрямі.

Орієнтовна програма:

1. Система просвітницьких заходів морально-етичної спрямованості в бібліотеці. *Консультація*

2. Духовні цінності сучасності і норми релігійної моралі. *Лекція*

Повідомлення з досвіду роботи:

3. Соціокультурне партнерство бібліотеки у справі морально-етичного виховання

4. Проблеми комплектування і формування фондів літератури з питань духовності

5. Дослідження читацьких запитів на літературу з питань етики, моралі, християнської етики

6. Бібліотечне краєзнавство і виховання молоді на прикладах життя і діяльності видатних діячів краю. *Мультимедійна презентація*

7. Бібліографічна та інформаційна діяльність бібліотеки на допомогу моральному вихованню. *Інтернет-година*

БІБЛІОТЕКА І РЕЛІГІЙНА КНИГА

Бібліографічний список літератури

1. Алимova А. Только в гармонии с окружающим миром : [екологічне просвітництво в бібліотеці з точки зору православ'я] // Библиотека. – 2005. – № 10. – С. 16-17.
2. Давыдова Н. Две тысячи лет христианству: история и современность : [бібліографічний список літератури] / Н. Давыдова, О. Коновалова // Библиотека. – 2000. – № 8. – С. 53-55.
3. Дубровіна Л.А. Виставка видань Біблії у відділі стародруків та рідкісних видань НБУВ / Л.А. Дубровіна, Н.Г. Солонська // Бібл. вісн. – 2000. – № 4. – С. 44-45.
4. Дубровіна Л. А. 2001 рік : перше академічне видання Пересопницького Євангелія XVI ст. // Бібл. вісн. – 2001. – № 6. – С. 40-43.
5. Волкова В. Библия – Слово Бога : [про книги, бібліотеки, бібліотекарів Старого Заповіту] // Вісн. Кн. палати. – 2001. – № 3. – С. 29-32.
6. Еремина Г. “Благовест” – благое дело : о работе духовно-просветительского объединения ЦГБ им. А.С. Пушкина // Библиотека. – 2007. – № 2. – С. 68-69.
7. Каширина В.В. Основатель оптинского старчества и его келейная библиотека // Библиотековедение. – 2007. – № 1. – С. 70-71.
8. Кобрусева Р. Прикосновение к православию : [Різдвяні читання; досвід роботи б-ки Пермської обл. (Росія); виставка-вікторина “Різдво Христове”] // Библиотека. – 2005. – № 11. – С. 64-65.

9. Крупнова Т. Сокровища православной обители // Библиотека. – 2006. – № 10. – С. 75-77.

10. Кукольщикова Т. Наше будущее в нашем прошлом : [популяризація релігієзнавчої літератури] // Библиотека. – 2000. – № 10. – С. 16-17.

11. Лось В. Корпус церковних джерел з історії Греко-уніатської церкви на Правобережній Україні кінця XVIII – першої половини XIX ст.ст. : класифікація та інформ. можливості // Бібл. вісн. – 2007. – № 6. – С. 11-16.

12. Методико-бібліографічні матеріали з питань релігії і релігієзнавства, видані бібліотеками України (2000-2004 рр.) : наук.-огляд. довід. / упоряд. Г.В. Устюжаніна. – О. : Ротапринт ОДНБ, 2006. – 17 с.

13. Поздравление Патриарха Московского и Всея Руси Алексия II коллективу Российской государственной библиотеки : [розвиток творчих зв'язків православної церкви з головною бібліотекою Росії] // Библиотековедение. – 2004. – № 5. – С. 9.

14. Сапожников А.И. Священное Писание в библиотеке императора Александра I // Библиотековедение. – 2004. – № 3. – С. 58-64.

15. Сверлова Г. К Богу доходят страданиями : [вивчення мотивів звертання до Біблії] / Г. Сверлова, С. Езова // Библ. дело. – 2005. – № 2. – С. 35-36.

16. Сенченко М.І. Великі подвижники християнства : [про презентацію книги "Історія Києво-Печерської Лаври" ігумені Серафими] // Вісн. Кн. палати. – 2002. – № 2. – С. 5-7.

17. Сташків М. Методична служба: сучасний діапазон діяльності : [зокрема про релігійно-просвітницьку діяльність бібліотек Львівщини] // Бібл. планета. – 2001. – № 4. – С. 21-22.

18. Тимощенко Г.А. Богослужебная певческая книга на пути познания // Библиотековедение. – 2004. – № 5. – С. 58-62.

19. Устюжаніна Г.В. Просвітницька робота бібліотек України з питань релігії і релігієзнавства в посткомуністичному суспільстві / Г.В. Устюжаніна, М.В. Тетенко // Філософ. пошуки. – Л.; О.; Хмельницький, 2001. – Вип. XI-XII. – С. 324-328.

20. Устюжаніна Г.В. Релігієзнавче просвітництво як гуманітарна місія бібліотеки // Бібл. форум України. – 2006. – № 2. – С. 26-29.

21. Устюжаніна Г.В. Роль бібліотек України у просвітництві з питань релігії та релігієзнавства й утвердження принципів християнської моралі у сучасному суспільстві // Наукове пізнання : методологія та технологія. – О., 2001. – № 6 (спецвип.). – С. 159-162.

22. Фунтикова С.П. Православные библиотеки : прошлое и настоящее : учеб. пособие / С.П. Фунтикова – М., 2002. – 254 с.

23. Харченко Л. Церковные библиотеки Восточной Сибири второй половины XIX века : [розповсюдження духовної книги та діяльність б-к у розвитку культури і духовності] // Библиотековедение. – 2004. – № 2. – С. 98-107.

24. Християнство в Україні : метод.-бібліогр. матеріали на допомогу бібліотекарів / авт.-упоряд. Г.В. Устюжаніна. – О.: Ротапринт ОДНБ, 2004. – 72 с.

25. Хромов О.Р. Редкие экземпляры Елизаветинской Библии : (по фондам Государственной публичной исторической библиотеки России) / О.Р. Хромов, Е.В. Воробьева // Библиотековедение. – 2002. – № 4. – С. 58-63.

26. Шкира О. Духовные святыни Украины : новая жизнь национальных книжных памятников / О. Шкира, Т. Деркач // Библ. дело. – 2007. – 10. – С. 27-32.

Розділ III. Християнська етика в школі

Питання викладання християнської етики в школі, і взагалі релігійного виховання в Україні, набули актуальності на початку 1990-х років. Українські педагоги все більше схиляються до думки, що моральна криза сучасного суспільства зумовлена руйнацією основ духовного життя, які потрібно відроджувати шляхом виховання.

У вітчизняній педагогіці спостерігаються різні підходи щодо необхідності релігійного виховання дітей. Якщо одні вважають, що християнське виховання є природним для українців і воно є невід'ємною частиною культури розвинених країн, то інші апелюють до того факту, що Україна є поліконфесіональною державою, а школа є світським закладом.

Дослідження ставлення населення до цієї проблеми показують, що 72 % батьків позитивно ставляться до релігійного виховання, 10 % - нейтрально, і з 20 % - негативно. При цьому більшість батьків висувають вимоги факультативності таких занять¹.

Проблема релігійного виховання в Україні широко обговорювалась у пресі, особливо активізувався цей процес у 2005 р., коли Президент України В. Ющенко

¹ Пováлій Л. Українські проблеми релігійного виховання дітей / Л. Пováлій, В. Пóстовий // Освіта і управління. – 2006. – № 2 (т. 9). – С. 125.

оприлюднив свою думку щодо введення в школах предмета “Християнська етика”.

Школи Львівщини, Тернопільщини, Івано-Франківщини з 1992 р. навчальний предмет “Християнська етика” ввели як експериментальний, а з 1998 р. як обов’язковий. 2000 р. таке саме рішення прийняли школи Рівненщини.

У школах Центральної та Східної України теж вивчають предмет “Християнська етика”, але здебільшого факультативно, враховуючи поліконфесіональний склад населення цих регіонів.

Залишається не вирішеною остаточно проблема достатньої наявності підручників з християнської етики, а також підготовки викладачів цього предмету.

Завдання бібліотеки – надати допомогу вчителям у пошуку інформації, підготувати виставку наявних у фонді видань з цієї теми і т. ін. Попри труднощі у комплектуванні бажано мати у фонді бібліотеки підручник з християнської етики. Серед існуючих підручників, виданих здебільшого в областях України, можна назвати найбільш ґрунтовні і цікаві (див. Огляд рекомендованих видань), звертаємо також увагу на “Закон Божий”, виданий УПЦ КП як підручник.

Огляд рекомендованих видань

Наведену літературу, призначену для педагогів, бібліотекарям радимо використовувати не лише у роботі з вчителями, а й при підготовці просвітницьких заходів. Тут ви знайдете цікаві повчальні історії, потрібні вислови, цитати, оригінальні думки, що допоможуть знайти потрібний ракурс у розкритті теми і зробити захід більш привабливим і таким, що запам'ятається.

Християнська етика : метод. посіб. 1-11 класи / упр. освіти Львівської облдержадмін.; ред. : А. Калашник, О. Захарків, М. Забарило. – Вид. 2-е, доп. – Л. : Вид. відділ “Свічадо”, 1998. – 156 с.

“Дбаючи про піднесення релігійно-морального виховання молоді, маємо на меті показати глибину, мудрість, добро, красу Заповідей Божих, які були дороговказом для наших дідів і прадідів”, - так визначено завдання цього посібника у передмові. Запропонована праця – це досвід роботи педагогів Львівської області, які пройшли спеціальну підготовку і впродовж кількох років викладали цей предмет.

Книга представляє читачеві розроблену спеціалістами Львівщини програму викладання “основ християнської моралі” в загальноосвітніх школах. Програма побудована на національній основі, в ній використаний педагогіко-виховний досвід українського народу, де ві-

дображені традиційні для українців морально-етичні засади.

Кожен рік навчання має в програмі свою тему. Так, I кл. – “Дивосвіт”, II кл. – “Рід, родина, народ”, III кл. – “Добро і зло”, V кл. – “Світ Біблії”, VIII кл. – “Божі заповіді”, XI кл. – “Християнський світогляд і мораль”. Кожна тема в свою чергу має низку підтем, які тезисно окреслюють ту чи іншу моральну проблему. Наприклад, “Етика подружнього життя” має такі підрозділи: “Віра”, “Надія”, “Любов”, “Батьківство і материнство”, “Родина”, “Похилий вік і старість” і т. ін.

У кінці подано рекомендовану літературу.

Книга може бути використана педагогами для складання власних програм викладання християнської етики.

Християнська етика і педагогіка : статті та уроки / Нац. ун-т “Острозька академія”; ф-т підготовки викладачів християнської етики. – Острог : Нац. ун-т “Острозька академія”, 2001. – 311 с.

Навчально-методичний посібник містить матеріали з християнської педагогіки та методики викладання християнської етики і як зразок – докладні розробки уроків за певними темами.

У розділі I “Християнська педагогіка і методика викладання християнської етики” вміщено статті про до-

свід викладання християнської етики, загальні методичні рекомендації, запропоновано орієнтовну структуру уроку, шляхи і методи формування в учнів християнських ідеалів на уроках літератури.

Розділи II та III дають приклади уроків християнської етики, де послідовно викладено мету та хід уроку, поради щодо використання наочних матеріалів, біблійних віршів, наводяться також списки літературних джерел.

Теми уроків “Розбудуємо нову незалежну Україну з Богом у серці”, “Дивосвіт навколо нас”, “Робити добро безкорисливо”, “Життя у взаємній любові”, “Прощення”, “Наука і християнська віра” та багато інших цікавих і корисних тем стануть у нагоді викладачам загальної етики, християнської етики, літератури.

Санникова Т.В. Христианская этика : учеб. пособие : 5-6 классы / Т.В. Санникова; Южноукр. гос. пед. ун-т им. К.Д. Ушинского. – О. : СВД Черкасов, 2004. – 259 с.

Навчальний посібник – результат узагальнення 12-річного досвіду роботи автора з викладання курсу християнської етики в середній школі № 26 та школі-інтернаті № 4 м. Одеси.

Програма курсу була запроваджена Інститутом удосконалення кваліфікації вчителів м. Одеси. Як пише

автор, “курс має духовно-просвітницький характер і спрямований на допомогу у духовному і моральному становленні особистості, вихованні її на принципах християнської моралі”.¹

Пропонована книга складається з 6 розділів, кожний з яких містить розробки 4-5 уроків. Ось кілька запропонованих тем уроків: “Закони милосердя”, “Шлях до духовної зрілості”, “Загальнолюдські цінності”, “Моральні критерії спілкування у суспільстві”, “Насущні проблеми буття” та ін. На початку кожного уроку представлені вихідні дані: тема, мета, посилання на Біблію, назва біблійної історії, практичне завдання і ключові слова уроку. Детально розписаний хід кожного уроку. Слід відзначити, що для більш продуктивного засвоєння учнями матеріалу в урок включені такі компоненти, як визначення мотивів вчинків біблійних персонажів і власних вчинків, приклади з життя, практичне застосування одержаних знань, вивчення на пам'ять уривків з Біблії, виготовлення поробок, ігрові елементи вирішення задач.

Посібник написаний творчою, небайдужою людиною, несе в собі позитив, бажання навчатися, творити, думати. Він стане у нагоді вчителям, вихователям, усім, хто працює з підростаючим поколінням.

¹ Санникова Т.В. Християнська етика : учеб. пособие : 5-6 классы / Т.В. Санникова; Южноукр. гос. пед. ун-т им. К.Д. Ушинского. – О. : СВД Черкасов, 2004. – С. 5

Слобідський С. (протоієрей). Закон Божий : підруч. для сім'ї та школи / С. Слобідський. – Вид. 3-є. – К. : Вид. відділ УПЦ КП, 2003. – 654 с.: ілюстр.

Книга є своєрідним катехізисом православної віри. Написана вона для сучасного читача, що виріс і навчався в атеїстичній країні. Книга в простій та доступній формі розповідає про найрізноманітніші аспекти християнства, починаючи від найпростіших понять та закінчуючи роз'ясненням складних біблійних перипетій, притч, тонкощів богослужіння і т. ін. Читач може познайомитись із священною історією Старого і Нового Заповіту (Частина III), де крім викладення змісту книг Біблії подаються роз'яснення та коментарі. Викладачам християнської етики пропонуємо звернути увагу на частину V, розділ “Про життя християнське”, де роз'яснюються десять заповідей та “заповіді блаженства”. Цікавим є розділ “Вчені і віра в бога”, в якому робиться спроба наукового обґрунтування існування бога.

Книга гарно ілюстрована, тут використані гравюри біблійної тематики Ю.Ш. фон Карольсфельда, кольорові зображення православних ікон, храмів, їх внутрішнього оздоблення, краєвидів Єрусалима, фотографії з церковного життя. Книга призначена для тих, хто цікавиться християнством, як основами віровчення, так і загальними питаннями.

Лохно А.І. Християнська етика (в поняттях і категоріях) : [навч. посіб.] / А.І. Лохно, В.М. Варенко. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2002. – 216 с.

Пропонований навчальний посібник подає основні поняття і категорії християнської моралі. Поняття викладені в алфавітному порядку, що полегшує пошук матеріалів, присвячених певним моральним категоріям, наприклад: “благословіння”, “виховання дітей”, “день суботній”, “душа”, “надія”, “піст” і т.д. Кожне поняття пояснюється у тексті словами з Євангелія, наведено відповідні цитати з посиланням на книгу, розділ і вірш.

Книга як допоміжний посібник з християнської етики буде корисною для педагогів і студентів.

ХРИСТІЯНСЬКА ЕТИКА В ШКОЛІ

Бібліографічний список літератури

Наказ Міністерства освіти і науки України “Про вивчення у навчальних закладах факультативних курсів з етики віри та релігієзнавства” (№ 437 від 26 лип. 2005 р.) // Інформаційно-методичні матеріали з предметів духовно-морального спрямування : (нормативно-правові акти, програми, розробки уроків) / Одес. обл. ін-т удосконалення вчителів. – О., 2008. – С. 50-53.

1. Александрова В.Г. Возрождение духовных традиций гуманной педагогики // Педагогика. – 2008. – № 6. – С. 42-47.

2. Барильник А. Людська душа дорожча над усе : [викладання етики в школі] // Рідна школа. – 2006. – № 11. – С. 63-64.
3. Бондаренко В. Педагогіка Ісуса Христа // Віче. – 1996. – № 2. – С. 142-147.
4. Верещак Є.П. Духовні цінності: спадщина і надбання родоводу // Початкова школа. – 2008. – № 2. – С. 41-44. – (Джерела духовності).
5. Верещак Є.П. Засоби впливу на особистість в руслі філософсько-християнського прагматизму // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології АПН України. – К., 2004. – Т. 7. – Вип. 3. – С. 28-36.
6. Верещак Є.П. Уроки мудрості // Педагогіка і психологія. – К., 2004. – С. 119-122.
7. Виховання людського покоління на принципах християнської моралі в процесі духовного відродження : зб. наук. праць. – Острого, 1997. – 36 с.
8. Владимир (Перевертайло) (игумен). Методологические основания духовно-нравственного воспитания в православной педагогике // Педагогика. – 2007. – № 5. – С. 76-83.
9. Гильямирова С.Г. Религиозное образование в средних школах США // Педагогика. – 2008. – № 2. – С. 80-83.
10. Даума Й. Введение в христианскую этику / пер. с нидерл. – СПб. : Мирт, 2001. – 202 с.
11. Зеленкова И.Л. Этика : учеб. пособие для студентов вузов / И.Л. Зеленкова, Е.В. Беляева. – Минск : Тетра Системс, 2000ю – 368 с.
12. Зеньковский В. Проблемы воспитания в свете христианской антропологии / В. Зеньковский. – М. : Изд. Свято-Владимир. братства, 1993. – 223 с. – Из змісту :

Принципы православной педагогики. – С. 149-156; Церковь и школа. – С. 156-171.

13. Золотухина-Аболина Е.В. Современная этика : учеб. пособие для студентов вузов. – М. : ИКЦ «МарТ»; Ростов н/Д : Изд. центр «МарТ», 2003. – 416 с.

14. Кремень В.Г. Людиноцентризм в освіті : сучасні напрями розвитку духовності нації // Педагогіка і психологія. – 2006. – № 2 (58). – С. 17-30.

15. Кулаков А.Е. Преподавание религиоведческого курса в школе // Преподавание истории в школе. – 2008. – № 5. – С. 3-13.

16. Лахно А.І. Християнська етика (в поняттях і категоріях) : навч. посіб. / А.І. Лахно. – К. : Європ. ун-т, 2002. – 216 с.

17. Литвинова Е.К. Высокая духовность музыкальной молитвы : (мотивация урока-концерта по “Христианской этике”) // Наша школа. – 2007. – № 4. – С. 157-159.

18. Лозко Г. Релігієзнавство та українознавчі дисципліни // Рідна школа. – 1997. – № 1. – С. 13-16.

19. Мельничук О. Християнська духовність // Вісн. правди : Духовно-просвітн. інф. журн. – 2004. – № 4 (82). – С. 12-15.

20. Мень А. Свет во тьме светит : проповеди. – М. : АО «Вита-центр», 1991. – 206 с.

21. Новікова О.М. Конспекти уроків християнської етики : 4 кл. / О.М. Новікова. – Рівне, 2001. – 82 с.

22. Новікова О.М. Уроки християнської етики для підлітків / О.М. Новікова, О.В. Обєднікова. – Острог, 2002. – 78 с.

23. Огірко О. Християнська етика : навч. посіб. : 8 кл. – Л. : Свічадо, 1999. – 104 с.

24. Основи християнської етики : навч. посіб. : для 5 кл. / В.М. Жуковський, Н.М. Лахман, Т.В. Саннікова [та ін.]. – К. : Літера, 2007. – 222 с.

25. Основи християнської етики : хрестоматія, 5 кл. / упоряд. І.Є. Мазур; за ред. В.М. Жуковського. – К. : Літера, 2007. – 248 с.

26. Огульчанський Б. Основи християнської культури. Божий світ і я : посіб. для початкових класів загальноосвіт. шкіл / Б. Огульчанський. – К. : Свято-Макаріївська церква, 2003. – 63 с.

27. Педагогіка любові // Людина і світ. – 1996. – № 8. – С. 7-10.

28. Петрова І. Педагогіка любові : [з історії християнської системи виховання] // Людина і світ. – 1996. – № 8. – С. 7-10.

29. Повалій Л. Українські проблеми релігійного виховання дітей / Л. Повалій, В. Постовий // Освіта і управління. – 2006. – № 2 (т. 9). – С. 121-127.

30. Поликовська О. Громадянське суспільство та духовна культура // Шлях освіти. – 2008. – № 3. – С. 2-5.

31. Практика християнського життя : курс вивчення Біблії для старшокласників. – Рівне, 2001. – 106 с.

32. Религиозная идея в современной педагогике // Педагогика. – 2007. – № 4. – С. 85-94.

33. Рашковська В. Подорож у православний храм як засіб розвитку духовності особистості // Рідна школа. – 2003. – № 3. – С. 16-18.

34. Русаков А.А. Христианская этика / А.А. Русаков, Б.А. Русаков. – СПб. : Библия для всех, 1996.

35. Рыбин В.А. Религиозная идея в современной педагогике // Педагогика. – 2007. – № 4. – С. 85-94.

36. Санникова Т.В. Христианская этика : учеб. пособие : 5-6 классы / Т.В. Санникова; Южноукр. гос. пед. ун-т им. К.Д. Ушинского. – О. : СВД Черкасов, 2004. – 259 с.

37. Сележан Й. Основи національного виховання (історичний, філософсько-релігієзнавчий аспекти) : посібник / Й. Сележан. – Чернівці : Рута, 2004. – 320 с.

38. Ситенко Н. Особливості національного виховання учнів в умовах системного підходу та проектної діяльності : [зокрема, обґрунтовується робота над проектом “Різдво Христове” у навчальній роботі] // Рідна школа. – 2006. – № 12. – С. 58-59.

39. Скільський Д. Виховання християнина в педагогічному вченні Я.А. Коменського // Рідна школа. – 2007. – № 2. – С. 71-73.

40. Тюріна Т. Духовна педагогіка : витоки, сутність і перспективи розвитку : монографія. – Л. : СПО-ЛОМ, 2005. – 276 с.

41. Уроки з християнської етики для школярів : навч.-метод. посіб. – Острог, 2002. – 352 с.

42. Християнська етика : метод. посіб. : 1-11 класи / управління освіти Львівської облдержадміністрації; ред. : А. Калашник, О. Захарків, М. Забарило. – Вид. 2-е, доп. – Л. : Вид. відділ “Свічадо”, 1998. – 156 с.

43. Християнська етика і педагогіка : статті та уроки / Нац. ун-т “Острозька академія”; ф-т підготовки викладачів християнської етики. – Острог : Нац. ун-т “Острозька академія”, 2001. – 311 с.

44. Шестун Г. Православная педагогика / Г. Шестун. – Самара : ЗАО “Самарский информ. концерн”, 1992. – 576 с.

**Скорочення назв
книг Старого й Нового Заповіту,
вжитих у посиланнях**

Ав.	Книга пророка Авакума
Ам.	Книга пророка Амоса
Гал.	Послання св. апостола Павла до галатів
Дан.	Книга пророка Даніїла
Дії	Дії святих апостолів
Езд.	Книга Ездри
Екл.	Книга Еклезіястова або Проповідника
Ест.	Книга Естери
Еф.	Послання св. апостола Павла до ефесян
Євр.	Послання до євреїв
Єг.	Книга Єгошуї, цебто Ісуса Навина
Єз.	Книга пророка Єзекїїля
Єр.	Книга пророка Єремїї
Зах.	Книга пророка Захарія
Ів.	Євангелія від св. Івана
1 Ів., 2 Ів., 3 Ів.	Соборні послання св. апостола Івана
Йов	Книга Йова
Йоїл	Книга пророка Йоїла
Йона	Книга пророка Йони
Іс.	Книга пророка Ісаї
Кол.	Послання св. апостола Павла до колосян
1 Кор., 2 Кор.	Послання св. апостола Павла до коринтян
Лк.	Євангелія від св. Луки
Мал.	Книга пророка Малахії
Мр.	Євангелія від св. Марка
Мт.	Євангелія від св. Матвія
Мих.	Книга пророка Михея
1 М., 2 М., 3 М., 4 М., 5 М.	Книги Мойсееві: 1. Буття, 2. Вихід, 3. Левіт, 4. Числа, 5. Повторення Закону
Наум	Книга пророка Наума
Неем.	Книга Неемії
Об.	Об'явлення св. Івана Богослова
Овд.	Книга пророка Овдія
Ог.	Книга пророка Огія

Ос.	Книга пророка Осії
1 Петр., 2 Петр.	Соборні послання св. апостола Петра
Пісн.	Пісня над піснями
Плач	Книга плачу Єремії
Пр.	Книга приказок Соломонових
Пс.	Книга Псалмів
Рим.	Послання св. апостола Павла до римлян
Рут	Книга Рут
1 Сол., 2 Сол.	Послання св. апостола Павла до солунян
1 Сам., 2 Сам.	Книги Самуїлові
Соф.	Книга пророка Софонії
Суд.	Книга Суддів
1 Тим., 2 Тим.	Послання св. апостола Павла до Тимофія
Тит.	Послання св. апостола Павла до Тита
Филим.	Послання св. апостола Павла до Филимона
Фил.	Послання св. апостола до филип'ян
1 Хр., 2 Хр.	Книги Хроніки
1 Цар., 2 Цар.	Книги царів
Юд.	Соборне послання св. апостола Юди
Як.	Соборне послання св. апостола Якова

Список скорочень подано за кн.:

Біблія або книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту : із мови давньоєврейської й грецької на українську дослівно наново перекладена / переклад проф. Івана Огієнка. – К.: Укр. біблійне т-во, 2003.

Зміст

Передмова.....	3
1. Розділ I. Християнська етика: основні положення.....	
Любов.....	9
Милосердя.....	12
Ненасильство.....	16
Покаяння.....	19
Загальні питання християнської етики. Бібліографічний список літератури.....	21
2. Розділ II. Просвітницькі заходи бібліотеки....	
Моральні настанови Христа і сучасність. Дискусія.....	26
Подорож до храму. Бесіда-екскурсія.....	27
Краса як подих добра. Вечір-роздум.....	29
Церква, суспільство, політика, мораль. “Круглий стіл”.....	30
Кіноклуб. Цикл кінопоказів. Грішники і святі XX століття.....	31
Бібліотека і формування духовної культури користувача. Семінар.....	34
Бібліотека і релігійна книга. Бібліографічний список літератури.....	35

3. Розділ III. Християнська етика в школі.....	39
Огляд рекомендованих видань.....	41
Християнська етика в школі. Бібліографічний список літератури.....	46
Додаток.....	51
Скорочення назв книг Старого й Нового Запо- віту, вжитих у посиланнях.....	51

Науково-довідкове видання

Християнська етика

Методико-бібліографічні матеріали
на допомогу бібліотекарів

Упорядник
Галина Володимирівна Устюжаніна

Набір і комп'ютерна верстка
А.В. Григорян

Редакційний відділ
Одеської державної
наукової бібліотеки імені М. Горького”
65 023 Одеса-23, вул. Пастера, 13

Підписано до друку 29.12.08
Формат паперу 60x84/16
Друк офсетний
Обл.-вид. арк. 1,42
Тираж 100 прим.
Замовлення №

Ротапринт ОДНБ імені М. Горького
65 023 Одеса-23, вул. Пастера, 13